

Dr. FISCHL Vilmos

EGYHÁZ ÉS (ÁLLAM) POLITIKA*THE CHURCH AND (STATE) POLITICS*

Fischl Vilmos evangélikus lelkész, külügyi szakértő, a hadtudomány (PhD) doktora, a Magyarországi Evangélikus Egyház alkalmazottja. Publikációjának címe: „Egyház és (állam) politika.” A szerző azt vizsgálja, hogy hogyan viszonyul egymáshoz az egyház és a politika, valamint az egyház és az állam között milyen kapcsolatnak kell lennie. Lehet-e együttműködés egyház és politika valamint egyház és állam között?

The Rev. Dr. Vilmos Fischl is a Lutheran pastor, with Master of Arts in International Relations, he is (PhD) Doctor of Military Science, and he is the employee of the Evangelical Lutheran Church in Hungary. The title of his publication is: „The Church and (State) Politics.” The article an in-depth study, that how do the church and politics approach to each other, as well as what kind of relation should be between the church and state. Can there be co-operation between church and politics, as well as church and state?

BEVEZETÉS

Egyház és politika vagy egyház és állam együttműködése vagy éppen egymástól függetlenül létezése, mindig is komoly kérdéseket vetett fel a történelem folyamán. Különböző korokban különböző volt a kapcsolat egyház és állam, egyház és politika között.

Írásomban azt vizsgálom, hogy az egyház illetve az állam, az egyház valamint a politika milyen körülmények között tud együttműködni. Elemzem az egyház és az állam, az egyház és a politika feladatát továbbá tevékenységét egymáshoz való viszonyukban.

Mi lenne az egyház feladata a világban? Végezze csupán az igehirdetés, a vigasztalás és karitatív munka szolgálatát, vagy hallassa szavát a társadalom politikai-etikai véleményformálásában is? Küldetéséből fakadóan végezheti-e az egyház a maga szolgálatát, vagy csak annyit és úgy vállalhat, amennyit a különböző érdekek diktálnak? Identitásához igazodva végezze szolgálatát, vagy csak annyit és úgy vállaljon, amennyit a társadalom kíván tőle?

MI AZ EGYHÁZ?

Az egyház a kereszténység szervezett közössége, amely az I. században Jézus és apostolai, tanítványai működése nyomán alakult; a, saját meghatározás szerint Isten Jézuson keresztül elhívott szent népe.¹ Az egyes helyi gyülekezetek és a belőlük formálódó egyház feladatai sokrétűek. Egyrészt sajátos, Jézustól rendelt feladata az emberek, „minden nép” tanítása, másrészt pedig olyan emberi közösség építése, amelyekben a jézusi etika valószínűleg az Istenben való hit, az embertársi szeretet valamint a transzcendens életre néző reménység útján.² A közösség építése az egyházon belül az evangélium hirdetése, valamint a szentségek kiszolgáltatása révén történik.³

„Az egyház a szentek közössége”, ahogyan az Apostoli hitvallásban olvassuk. Látható felépítéssel, rendelkező szerevezet, de láthatatlan közösség is egyben. Az egyház *célja és feladata*, hogy minél több ember eljusson az Istennel való kapcsolathoz. E feladatok végrehajtásában az évszázadok alatt az egyház sok változáson ment át, amelyekre részleteikben nem térhetünk ki, csak megemlíthetjük például a 16. századi reformációt (Luther Márton, Kálvin János stb.) vagy a legújabb korban a 2. Vatikáni Zsinatot a katolikus egyházon belül (1962-1965).

1LUTHER Márton: Kis Káté. A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya. Budapest, 1982. p. 29.

2SZIKORA József: Az egyház egysége a világ végén. Új Ember. Katolikus Hetilap. LVII.évf.45.(2780) Budapest, 2001.11.11.

3 Konkordia Könyv. Az Evangélikus Egyház Hitvallási Iratai. I. kötet. VII. cikk. Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, Budapest, 1975. p. 24.

KÉRDÉSEINK AZ EGYHÁZZAL KAPCSOLATBAN

Az egyházzal kapcsolatos kérdéseinket az ekkleziológia illetve ekkleziasztika fogalmazza meg. Az első arra a kérdésre válaszol: mi az egyház? Tárgya az egyház történet-szociológiai, teológiai és lélektani megvilágítása, továbbá ezek megállapításait összefogó rendszere. A második az egyház életéről és munkájáról szól, tárgya tehát nem az egyház fogalma, hanem az egyházban folyó élet valamint munka a mindenkori történeti keretben, az itt és most összefüggésében.

A felbukkanó kérdések *három csoportba* oszthatók. Az *elsőbe* azok tartoznak, amelyek az egyház lényegére vonatkoznak. Itt foglalkoznak azzal, mi az egyház fogalma, az un. „látható és láthatatlan egyház” viszonya, az egyház bibliai és hitvallási alapja, annak történeti formája, viszonya más közösségekhez. Ebből következik az egyháznak az az önértelmezése is, amelyből társadalmi felelősségvállalásának mandátumát, annak keretét és tartalmát is levezeti. A *második* az egyház szervezetére, alkotmányára, tisztségeire, az egyházi tisztség eredetére, továbbá az egyházi fegyelemre vonatkozó kérdéseket foglalja magában. A *harmadikba* olyan kérdések tartoznak, amelyek az egyház mai helyzetét akarják tisztázni. Tárgyalásaink rendjén, ha nem is tekintjük kötelező érvényűnek ezt a beosztást, de tájékoztató útmutatásként valamint rendszerező módszerként elfogadjuk.

A latin „ecclesia”-nak hármas jelentése van: fordíthatjuk gyülekezetnek, egyházközségnek és egyháznak. A hármat azonban nem szabad szembeállítani egymással, vagy egymás ellen kijátszani, hanem összefüggésükben és kölcsönhatásukban kell szemlélnünk azokat.

A „gyülekezet” azt a tényt fejezi ki, hogy az „ecclesia” sohasem, mint statikus intézmény létezik, hanem a tényleges összegyülekezés állandóan megújuló eseményének az eredménye.

Az „egyházközség” azt hangsúlyozza ki, hogy az „ecclesia” sohasem lehet egy elvont és távoli szuperszervezet a konkrét gyülekezet feletti tiszttviselőknél, hanem mindig egy meghatározott helyen, időben illetve tevékenységi programmal összegyülekezett közösség.

Az „egyház” érthetővé teszi, hogy az „ecclesia” nem csupán összefüggéstelen egymás mellé helyezése elszigetelt és önálló vallási társulatoknak, hanem egy átfogó közösség tagjainak egyesülése a kölcsönös szolgálatban. Ha az őskeresztény egyház természetét, szervezetét és jellemét tanulmányozzuk — amelyet az „ecclesia” jelöl — azonnal szemünkbe ötlük az a szervezett, szeretettől áthatott élet, amely az egyház tavaszát jellemezte. Távol volt attól, hogy tökéletes egyház legyen. Sok tévedés volt benne, és tagjai — legalábbis biblikus-teológiai mérték szerint — bűnös emberek voltak. Voltak keresztények, akiket inteni kellett, hogy ne lopjanak (Ef 4,28)⁴, ne hazudjanak (Kol 3,9)⁵, továbbá ne kövessenek el más erkölcstelenséget. Pál Pétert ámtással vádolta, Pál és Barnabás nem maradhattak együtt, mert civódtak egymással, és kénytelenek voltak külön utat keresni. Az első keresztényeket a szentek gyülekezetének nevezték, pedig semmi sem érdemi kevésbé ezt az elnevezést, mint a dolgok kezdeti állapota. A helyes irány felé néztek, és helyes irányban haladtak. Tele voltak hittel, buzgósággal, lelkesültséggel valamint ihletettséggel, és így, ha a szentség valóságát nem is mindig, de annak ígését, reménységét a lelkükben hordozták.

Az ősegyház egy családot képezett, valóban testvéri szövetség volt, s iskolája a Jézus tanítványává formálódásnak. A rend fenntartására megvoltak a maguk tiszttviselői, de a mai értelemben ismert papi rendet nem ismerték. Az egyház egysége nem a vélemények egységén, nem is a szertartások egységén, hanem a Lélek egységén alapult (Ef 4,3)⁶, s nem a tanra, hanem a hitre vonatkozott (Ef 4,5).⁷

Az egyház lényege nem abban van, hogy benne is — mint más szervezetben — emberek vannak ugyan, de ezeket az embereket Istenhez való viszonyuk határozza meg, Jézussal követésben az ő értékrendszerével mérik az életet. Itt két forma áll kölcsönhatásban, de ugyanakkor feszültségben is egymással. Az egyik a látható szervezet, az intézményes egyház, amely közösségbe fogja követőit, a másik a láthatatlan egyház, vagy a Lélek egyháza,

4, „Aki lopni szokott, többé ne lopjon, hanem inkább dolgozzék, és saját keze munkájával szerezze meg a javakat, hogy legyen mit adnia a szűkölködőknek.”

5, „Ne hazudjatok egymásnak, mert levetkőztétek a régi embert cselekedeteivel együtt...”

6, „...igyekezzetek megtartani a Lélek egységét a békeesség kötelékével.”

7, „...egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség...”

mert az ember Istenhez való viszonya személyes, és azt nem lehet keretek közé szorítani. Mindkettő történeti valóság, és az emberi lélek természetében leli magyarázatát.

AZ EGYHÁZ MEGNYILVÁNULÁSÁNAK SZÍNTEREI

Az egyház szervezeti fejlődése elkerülhetetlen volt. A vallásos élményt racionalizálni és rendszerezni kellett. Az eszmék intézményekben testesülnek meg. Nemcsak az önvédelem, hanem az összetartozás továbbá az egymás fenntartásának mély emberi vágya is szervezkedésre buzdítanak. Állandóság, folytonosság és törvényesség, ezek a látható egyház ismertető jegyei. Az intézmény fenntartja az egyént tekintélye, kiterjedése és állandósága által. A hit közösségéhez való tartozás azt jelenti, hogy a hívő magáénak vallja egyfelől azt a szellemi örökséget, mint lelki hagyományt, amelyet a történelem igazolt, másfelől pedig a kora tudásának és gondolkodásának szintjén éli meg hitét, illetve gyakorolja Jézus követését. Az egyház csak úgy lehet élő és tevékeny közösség, ha tagjainak hite is élő hit, s a közösséghez való tartozás nem csupán tradíció vagy megszokás kérdése, hanem a hit megélése Istennel valamint embertársaival való életközösségben.

Az egyház lényeges ismertetőjele az istentiszteleti közösség megélése. A keresztény egyház a missziói beszéd hatásaként jött létre és az első szervezett formája éppen az istentiszteleti közösség volt. Az a hely, ahol az evangéliumot ismételt hallgatták, a szertartásokat gyakorolták, s ezáltal a hívek hite épült és erősödött. A vallás mindenekelőtt az Isten és ember közti viszony felismerése, megélése. Az istentisztelet éppen ezt a viszonyt munkálja és mélyíti el az emberben, tehát a hit megtalálásának illetve erősítésének legfontosabb eszköze. Az imádság, a prédikáció és a szertartások a közös élmény továbbá megtapasztalás által munkálják a közösséget. Ugyanis — tanítja Luther — az ember csak Istennel való közösségben tudja rendeltetését teljesíteni.⁸

Az egyház továbbá élet- és munkaközösség. Amint láttuk, az Isten és ember közötti helyes viszony megtalálásáért leginkább az istentiszteleti közösség küzd. Az ember és ember közötti helyes viszony helyreállítása az előbbivel egy időben szintén a prédikálás által történik. Ez a viszony azonban túlmutat az istentiszteleti közösség keretein, és létrehozza az egyház élet- és munkaközösségét. Amilyen szoros kapcsolat van az ember hite és cselekedete között, éppen olyan szoros a viszony a két közösség között, olyan kölcsönhatásban állnak, mint az iskola valamint az élet. Az istentisztelet az ember Isten gyermekévé való nevelésének helye, míg a munkaközösség a gyermeki mivolt megvalósításának színtere. Valójában szeretetközösségről van szó, ami azt jelenti, hogy az ember hitéről nem szóban, hanem cselekedetben tesz bizonyosságot. Ennek útja a szolgálat. A keresztény egyházak megbízatásuknak tekintik, hogy Isten nagyobb valóságára tekintve rákérdezzenek a dolgok céljára és értelmére. Meggyőződésük, hogy az igazságos struktúrák és keretfeltételek a mindenki számára biztosított emberekhez méltó élet lényeges feltételei, ezért a struktúrák és társadalmi keretfeltételek szükséges mértékben történő megváltoztatására törekszenek.⁹

Az egyház továbbá szervezett, jogi közösség. Közösség, de mindenki saját, Isten és embertársai előtti felelősséggel végzi a maga munkáját. Még a kimondottan közösségi munkák is egyének munkájából állnak elő. Ha az egyház a hívők közössége, akkor abban minden tagnak azonos helyzete van Istenhez fűződő egyenlő viszonyán keresztül, amit jól ért a mai ember is a szabadság, egyenlőség és testvériség eszméjének érvényesülésén keresztül. A hívő ember minden más emberi közvetítés nélkül, személyesen állhat Isten elé. Ebből a szempontból mindenki megbízást kap, hogy „Isten papja” legyen – innen az egyetemes papság gondolata. Ha viszont az egyház istentiszteleti- közösségi-jellegét tekintjük, világosan áll előttünk: a híveknek gondoskodniuk kell arról, hogy a gyülekezet életét, istentiszteletét megbízottak irányítsák. Ezek a gyülekezet által megbízott képviselők (tisztségviselők), akik sajátos módon képviselik a gyülekezeti tagok egyetemes papságának egyes vonatkozásait. Isten felől nézve azonban nem képviselők, hanem szolgák, akik nem képviselik Istent, hanem csak szolgálják az ő ügyét, az evangélium hirdetésén keresztül.

---

⁸ Hitvallási iratok II., Evangélikus Sajtóosztály, Budapest, 1957, p. 60.

⁹ Meghívás Egy közös Útra. Az Ausztriai Egyházak Ökumenikus Tanácsának szociális nyilatkozata. Luther Kiadó. Budapest, 2005. p. 131.

Az egyház munkája itt a történelemben, időben és térben folyik. Az egyház életének ez a jellemvonása megköveteli, hogy megállapítsa azokat az időket illetve helyeket, amelyekben hivatását a legsikeresebben tudja végezni. Mivel az egyház munkáját emberek végzik, és pedig időben illetve térben, meg kell határozni azt a személyi, időbeli valamint térbeli rendet, amelyben munkái lefolynak. Más szóval: meg kell szerveznie önmagát, azaz külső formáiban olyanná kell lennie, mint bármelyik más emberi, társadalmi rendnek. Sőt ezen túlmenően, az egyháznak, mint közösségnek olyan törvényerejű szabályzatokat is kell alkotnia, amelyek kényszerítő erővel határozzák meg munkája már említett feltételeit. Különben történelmi munkája lehetetlenné válik, és az egyház közösségi jellege nem a tagok javát szolgálja.

A jogilag szervezett egyház éppen jogrendjében áll legközelebb a világ jogrendjéhez, s ilyen minőségében találkozik az állammal, továbbá a többi társadalmi formával. Az egyháznak ez a jogi jellege hozza magával az egyházkormányzás munkáját. De nem lehet megfeledeznie egy pillanatig sem, hogy a kormányzó munka sem lehet más, mint szolgálat. Az egyház kormányzása csak annyiban nyer létjogot, amennyiben a többi munkája érdekében történik, ha azoknak szolgál, és nem lesz úrrá az egyházban. Luther Márton reformátor megkülönbözteti az egyház és állam kormányzási rendjét. Ezzel — elsősorban az ókori teológus, Szent Ágoston nyomában járva — szét is választja az egyházat valamint az államot. Az államhatalom természetéhez, valamiképpen hozzátartozik az erőszak illetve a vérontás is, az igazságos rend fenntartása során. Luther megkülönböztetése azonban túlságosan is elválasztja egymástól a trónt az oltártól. E tanítás pozitívuma volt, hogy ezzel megakadályozta a hatalom beleszólását az egyház életébe, de gyakran gyengítette is az egyház prófétai kritikáját a hatalommal szemben a történelem során.¹⁰

Az egyház emberi intézmény, még ha Isten ügyét szolgálja is, mert az emberre néz, őt akarja jobbá és igazabbá, más szóval Isten gyermekévé tenni. Ha hivatását komolyan veszi, úgy a külső forma felett diadalmaskodik a belső tartalom, az intézmény felett a valláserkölcsei életformát adó lelki közösség.

MI AZ ÁLLAM?

Az állam egy földrajzi terület feletti legfőbb hatalommal bíró politikai egyesülés. Ez hagyományosan magába foglalja azt az intézményrendszert, amely birtokolja a törvénykezés jogkörét, mellyel kormányozza területének társadalmát, aminek állami státusa gyakran attól függ, hogy több más állam elismeri, mint e feletti belső illetve külső önálló korlátlan hatalmat. Teológiai megközelítésben az állammal Istennek az a szándéka, hogy az emberek jólétét biztosítsa.¹¹ A szociológiában az államot általában Max Weber következő elterjedt meghatározásával írják le: az a szervezet, amely rendelkezik „a fizikai erő legitím használatának monopóliumával egy adott területen belül”, amely tartalmazhatja a fegyveres erőket, a társadalmi szolgáltatásokat, az állami bürokráciát, a bíróságokat és a rendőrséget.¹²

MI A POLITIKA?

A politika a csoporton belüli döntéshozási folyamat. Bár a kifejezést általában a kormányzás kapcsán használják, a politika jellemzően jelen van számos csoportos interakcióban, többek közt üzleti, oktatási vagy vallási intézmények működése során is.

A politikatudomány a politikai viselkedést, a politikai hatalom megszerzésének és alkalmazásának módszereit vizsgálja.

A politika kifejezés az ókori görög városállamok (polisok) nevéből ered. A politika szó eredeti jelentése közélet, ebben az értelemben tehát mindenki, aki részt vesz a közéletben, politizál.¹³

¹⁰ SZÚCS Ferenc: Teológiai etika. Kiadja a Református Egyház Zsinati Iroda Tanulmányi Osztálya. Budapest, 1993. p. 212.

¹¹PILGRIM E. Walter: Kényelmetlen szomszédok? Jézus és az apostolok az egyház-állam viszonyról. Ökumenikus Tanulmányi Központ. Budapest, 2006. ISBN 963 229 454 8. p. 141.

¹²<http://hu.wikipedia.org/wiki/%C3%81llam>

¹³<http://hu.wikipedia.org/wiki/Politika>

AZ EGYHÁZ SZEREPE A TÁRSADALOMBAN

Gyakran szembe kerülünk azzal a kérdéssel, hogy vajon az egyháznak milyen szerepe van a társadalomban, és bele kell-e szólnia a politikába? Tanulmányomban az egyházat említve, a történelmi egyházakat értem alatta, így használom az „egyház” szót. Az egyház, mint valamiféle lelkiismeret van jelen a politika illetve az állam kapcsolatában, és megpróbálja felhívni a figyelmet a dolgok erkölcsi oldalára is.

Az egyház megalakulása óta szoros kapcsolatban áll a társadalommal. Az egyházi közösség hordozni tudja a másik ember terheit, és ha nem is mindig tud konkrét segítséget nyújtani, meg tudja hallgatni bajait, problémáit, ezzel már a fájdalmakat gyógyító közösséggé válik. Az embereket ott próbálja megszólítani az egyház, ahol vannak, és nem lehet úgy hirdetni az evangéliumot az embereknek, hogy közben az egyház észre sem veszi, hogy mi minden bajuk van, illetve ezek a bajok miben is gyökereznek. Az egyház sohasem csupán falak közé szorított hitéleti intézmény, hanem olyan szerves része a közéletnek, amelynek a legtöbb társadalmi kérdésben érvényes megnyilatkozásokat kell tennie saját etikai és világnézeti értékrendje alapján. Fontos, hogy a politika ne telepedjen rá az egyházra, és ne avatkozzon bele a vallás dolgaiba. Vannak olyan témák, amelyekhez az egyháznak hozzá kell szólnia, továbbá szilárd értékrendje alapján meg kell fogalmaznia határozott álláspontját. Az egyháznak ugyanakkor az államtól függetlennek kell lennie. Az egyház egyetemes, mégis különböző formákban él. Johannes Rau, aki a Német Szövetségi Köztársaság elnöke volt 1999-2004 között, így ír az egyházak politizálásáról: „Az egyházak nem politizálnak — vagy legalábbis ellent kell állniuk ennek a kísértésnek — de olyan irányjelzők lehetnek, amelyek tájékozási pontot képeznek a politika számára”.¹⁴

A szociológiai gondolkodást meghatározó klasszikusok tételein iskolázott tudósok abból indultak ki, hogy a modern életformák elterjedésével, az urbanizációval, az iparosodással, a racionalizációval, a pluralizációval a vallások és az egyházak társadalmi relevanciája csökkenni fog, így a vallásos világnézetek helyébe egyre többször tudományosan megalapozott, racionalizált, szekuláris világmagyarázatok lépnek. Időközben szinte már egyetlen szociológus sem ad hitelt az ilyesfajta megállapításoknak.¹⁵ Az egyház, ahogy azt látjuk, sok olyan aspektussal rendelkezik, amelyet nem hagyhatunk figyelmen kívül. Az egyháznak ez az értelmezése azt jelenti, hogy megvan a korlátai, de szabadsága is van arra, hogy élje az életét. Ezek a határok kétféle értelemben is zárt helyet jelentenek:

- spirituálisan,
- szociológiailag.

A *spirituális jellemvonás* alapvető, hiszen ez teszi az egyházat azzá, ami. Ahhoz a Krisztushoz tartozik, akit Isten megváltó kegyelme támasztott fel a halálból, akiben Isten irgalmasan megváltotta a világot, és akit ennek diadalaként feltámasztott a halálból. Ezzel együtt azonban ez egy olyan hely is, ahol emberek együtt élik azt az életet, amelyet meggyőződéseik határoznak meg, és az egyház lehetőségessé teszi a keresztények számára, hogy összegyűljenek Isten tiszteletére, valamint hogy megbeszéljék hitük kérdéseit.

Az egyház *szociológiai jellemvonásait* tekintve nem különbözik más közösségektől, de ezzel együtt is egy zárt hely (szociológiai értelemben is), hiszen vannak, akik a közösséghez tartoznak, és vannak, akik nem. Azonban az is igaz, hogy az egyház tagjai egyúttal más közösségekhez is tartoznak, amelyek szintén befolyással vannak rájuk.¹⁶

Az Isten parancsolatának teljesítésében felelősséget vállaló egyház számára ez magában foglalja, hogy részt vállal a társadalmat érintő (közéleti, filozófiai stb.) kérdések megvitatásában. Ez a részvétel történhet negatív és pozitív előjellel is, ami azt jelenti, hogy ez a részvétel megfogalmazódhat kritikaként, s hasonlóképpen támogatás-ként is. Azonban a negatív protestálás épp annyira kérdéses a modern nyugati társadalomban, mint amennyire a keresztények illetve az egyház pozitív közreműködése. Ebben az interakcióban beszélünk kell pozitív valamint

---

14RAU Johannes: A Biblia és a politikus. Ökumenikus Tanulmányi Központ. Budapest, 2008. ISBN 978-963-7624-54-4. p. 143.

15DETLEF Pollack: Vallás és modernitás: vallásszociológiai modellek. Lelkipásztor. Evangélikus lelkészi szakfolyóirat. Luther Kiadó. 83. évf. 2008/1. p. 2.

16TURCSIK Ferenc: A Debreceni Református Hittudományi Egyetem és a Theologische Universiteit Kampen által 2003. szeptember 3–8. között A teológia tanítása címmel tartott konferencián Ethics between church and culture címen elhangzott előadás fordítása.

negatív mozzanatról egyaránt. A jó életről alkotott ideálok és a magatartást irányító erkölcsi szabályok nem az egyének fejéből/szívéből pattannak ki, hanem azokba a társadalmi gyakorlatokba vannak beágyazódva, amelyek keresztül az emberek egymással interakcióban (kölcönhatásban) vannak. Így ezek az egyéni megfigyelőtől viszonylag függetlenül léteznek. Egy bizonyos fajta jelképes objektivitással rendelkeznek, amely magában foglalja az igazság episztemológiai irányadó/hiteles mértékét is. Ahogy azt Frits de Lange mondja: „semmi sem tart vissza attól, hogy megöljünk egy embert, de a (majdnem minden, ha ugyan nem minden) kultúra épületét alkotó szimbolikus meggyőződések fényében objektíve helytelenül járunk el. Az erkölcs így tehát a gyakorlati tudás olyan formája, amely beágyazódik a szokásokba, a konvenciók és a társadalmi gyakorlatok világába, amelyet az intézmények támogatnak.”¹⁷ Azonban ezen objektivitás mellett beszélnünk kell a jelen lévő szubjektivitásról is. Ez a szubjektivitás — szigorúan véve — azt jelenti, hogy a különböző tradícióknak különbözőképpen kell ugyanazokat a kérdéseket, eseményeket stb. értelmezniük, hiszen mindegyikük egyedi elvek és meggyőződések talaján állva fogalmazza meg álláspontját. Különbözőségükben testesítenek meg közös célokat (meanings), de emellett egyéb ügyekben különböző álláspontot is képviselnek, továbbá különböző vélemények létjogosultságáért állnak ki. Ezen objektivitás és szubjektivitás égisze alatt kell élnünk.

Mindeddig azt láthattuk, hogy ez az objektivitás és szubjektivitás nemcsak létezik, nemcsak különbözik egymástól, hanem emellett elválaszthatatlanok is. Mit tehetünk? Mi az egyház szerepe? Hol a helyünk a pluralitás és a közös célok (meanings) e társadalmi mátrixában? Azt gondolom, hogy az egyházra kettős feladat hárul:

- kritikai jelenléte az uralkodó politikával vagy alternatív politikákkal és ideológiákkal szemben;
- a jelenben folyó vitákban, eszmecserékben való részvétel, amely lehet kritikus, de támogató is.

Az *első* — véleményem szerint — egy olyan nyitott hálózatot jelent, amely interaktív karakterében úgy működik, hogy minél jobban megismerje és megértse a fennálló politikát, továbbá minél könnyebben váljon érthetővé a politika számára. Ez elsősorban nem a mindennapi értelemben vett részvételt jelent, hanem inkább az egyház „tükör-funkcióját”. Az egyház, mint tükör, bár része a kommunikációnak, de inkább tükröz, tükörképet mutat fel a többieknek ahelyett, hogy „felmutatná” saját részét az adott szituációban. *Másodszor*, az egyháznak részt kell vennie a társadalomban folyó dialógusban. Amikor így tesz, az egyháznak mérlegelnie kell, mit támogathat, továbbá, hogy mit nem. Mindannyian tudjuk, hogy az egyház nem az igazság birtokosa, pusztán ismeri, hogy mi az igazság, majd belső meggyőződése illetve korlátozott emberi ereje szerint szolgálja ezt az igazságot. Ezekben a dialógusokban tehát nem vehetünk részt úgy, mint az igazság birtokosai,¹⁸ hanem csak alázatos szívvel és Isten Szentlelkének vezetésében bízva, hogy képesek legyünk meglátni valamint felismerni, mit tanulhatunk másoktól, mi az, amit nem támogathatunk, továbbá mit taníthatunk mi másoknak. Ez a tevékenység soha nem lesz statikus, hanem inkább reflexív dialógus, egyfajta egymástól függő kommunikáció a felek között.

Egyház és állam viszonyát vizsgálta Newman, aki a 19. századi Oxford-mozgalom egyik jeles képviselője volt. Az Oxford-mozgalom (1830 és 1840 között) 90 traktátust írt, amelyben kifejtik véleményüket. A második traktátus a „katholikosz”, vagyis az egyetemes egyházzal szól. Newman itt örökké — ezért napjainkban is — igen izgalmas kérdéseket feszeget. Mi az egyház és a politika viszonya? Vállalhatnak-e papok politikai szerepet? Sokan azt mondják, hogy az egyház „nem e világból való”, ezért ne is foglalkozzon a világ dolgaival. Newman szerint valóban nem helyes, ha a világ dolgai lekötik a papok figyelmét, ám ugyanakkor az sem helyes, ha azok elkerülik látókörüket. Csak az egyes emberekhez szólhat az egyház, közösségekhez pedig nem? Csak a szegényekhez, de a gazdagokhoz nem? Az egyháznak — érvel Newman — valóban nem kell testi fegyverhez nyúlnia, de figyelmeztetnie, tiltakoznia, fenyítetnie, exkommunikálnia lehet. Különösen akkor, ha az állam beavatkozik az egyház dolgába és jogaiba. Ilyenkor az egyháznak szót kell emelni, hallatnia kell hangját. (Szeretnék ezen a ponton ismét két lutheránus párhuzamot vonni: szinte szó szerint ugyanebből a teológiai, ekkleziológiai megfontolásból emelte fel szavát a 2. világháború idején a németek által megszállt Norvégiában az evangélikus egyház,¹⁹ és 1948-ban Or-

17FRITS de Lange, 'With each other, for each other, against each other. Bonhoeffer's Theory of Mandates as a Theological Contribution to Socio-Ethical Pluralism', <http://users.belgacom.net/fritsdelange/dbmandat.htm>,

18NIEBUHR Reinhold, *Moral Man and Immoral Society*, New York: Charles Scribner's Sons, 1960, p. 117.

19 KORÁNYI András: *A norvég egyházi harc*. In: KORÁNYI András, OROSZ Gábor - REUSS András (szerk.): *A norvég egyházi harc - Küzdelem az ideológiájával 1940-1945*. Luther Kiadó, Budapest, 2007

dass Lajos evangélikus püspök, akinek ezért kellett börtönbe vonulnia.²⁰ Newman kérdések záporát zúdítja az olvasóra: talán az állam teremtett minket? Joga van eltörölni bennünket?²¹ Az államnak nincs joga spirituális dolgokba beavatkozni, mit szólt volna Pál, ha a római birodalom nevezte volna ki mellé Timóteust? Ugyanúgy a brit birodalomnak sincs jogában püspökségeket létrehozni, vagy pláne eltörölni, miképpen ez a közelmúltban megtörtént. Igaz, hogy az egyház a politikai döntéseken már nem tud változtatni, de köteles e döntés ellen tiltakozni.²²

KÖZÉLET VAGY NYILVÁNOSSÁG

Közelítsünk most az előbbi kérdések irányába a fogalmak tisztázása felől, keresve a lehetséges választ (válaszokat)! „Közélet” vagy „nyilvánosság”? Melyik fogalom valóságtartalma átfogóbb, kifejezőbb?

Mind a német „Öffentlichkeit”, mind pedig az angol „public domain” kifejezések többrétegűek. Az Újszövetségben a *παρηγοια* fogalom szintén több értelmezésével találkozunk. Az evangéliumokban és a Cselekedetek könyvében a tanítás, a beszéd valamint a prédikáció nyilvánosságára, nyíltságára utal a szó, ezzel együtt arra a bátorságra illetve ötletességre, amelyet a nyilvánosság elé lépők kell, hogy képviseljenek.²³ Jézus így értékelte tevékenységét Annás és Kajafás főpapok előtt kihallgatása során: „Én nyilván(osan) szóltam a világhoz: én mindig a zsinagógában és a templomban tanítottam, ahol a zsidók mindannyian összejönnek, titokban nem beszéltem semmit”.²⁴ A Szentírás más helyeivel összevetve elmondható, hogy ez a fogalom jelzi a hit megvallásának ama dimenzióját, amelynek valóságtartalma van (Mk 8,32)²⁵, amely együtt jár a szózás bátorságával és szabadságával (ApCsel 4,13)²⁶, amely kényszerítő körülmények ellenére is belső szabadságról, illetve bizalomról tesz bizonyosságot (2 Kor 7,4)²⁷, amely a jó szolgálat megbecsültségét és tisztességét jelenti (1 Tim 3,13)²⁸ – s mindez nem rejtve vagy titokban történik, hanem nyilvánosan, a köz színe előtt. A hitnek tehát természeténél fogva köze van a nyilvánossághoz!

Wolfgang Huber magyarul is olvasható könyvében a „nyilvánosságot” a keresztény egyház meghatározó, sőt elkötelező horizontjaként tartja számon.²⁹ A keresztény hit, az egyház igehirdetése és tanítása, az istentisztelet illetve a diakóniai munka, valamint a teológia tudományos művelése elképzelhetetlen a közélet iránti elkötelezettség nélkül. Jézus Krisztus egyháza már önmagában a „nyilvánosság” része — hangsúlyozza Huber — mert a közéletben fejt ki munkáját, a nyilvánosság pedig átöleli valamennyi tevékenységét.

De az egyház nyilvánosság-jellegének igénye nem csupán a modern kor kihívásaira adott válasz: gyökerei a bibliai iratokban és tudósításokban megtalálható, pl. az ószövetségi próféták nyilvános fellépésében, az újszövetségi missziói parancs perspektívájában (Mt 28,18-21)³⁰ vagy a megbékélésre való felhívásban (2 Kor 5,19)³¹.

MILYEN EZ A NYILVÁNOSSÁG?

Az a nyilvánosság, amelyben az egyház él, és a rá bízott üzenetet érthetően igyekszik megfogalmazni – egészen más, mint az egyház valósága. Autonóm ez a nyilvánosság, nem csak abban, hogy saját törvényszerűségeit

20FABINY Tibor: A megállás szimbóluma. Előadások Ordass Lajosról. A szerző kiadása, Budapest, 2001

21 „Did the State make us? Can it unmake us?”

22NEWMAN John Henry : Tracts for the Times, No. 2, The Catholic Church. <http://www.ewtn.com/library/priets/tract02.txt>

23FABINY Tamás: Egyház és nyilvánosság. In: Szabó Lajos (szerk.) Biztos védett kikötő. A szent és profán korunk egyházművészetében. Sajtóosztály. Budapest, 2001. p. 45.

24Jn 18,20

25„Jézus nyíltan beszélt erről a dologról. Péter ekkor magához vonva őt meg akarta dorgálni;”

26„Amikor látták, hogy milyen bátran beszél Péter és János, és felfogták, hogy ők írástudatlan és iskolázatlan emberek, elcsodálkoztak.”

27„Nagy a bizalmam irántatok, sok dicsekedni valóm van veletek, tele vagyok vigasztalódással, minden nyomorúságunk ellenére csordultig vagyok örömmel.”

28„Mert akik jól szolgálnak, azok szép tisztességet szereznek maguknak, és nagy bátorságot nyernek a Jézus Krisztusba vetett hit hirdetésére.”

29HUBER Wolfgang: Kirche in der Zeitenwende. Gesellschaftlicher Wandel und Erneuerung der Kirche. Gütersloh 1998. 103.

– Megjelent magyarul: HUBER Wolfgang: Az Egyház korszakváltás idején. Társadalmi átalakulás és az egyház megújulása. Kálvin Kiadó, Budapest 2002. p. 88-89.

30„Jézus hozzájuk lépett, és így szólt: Nekem adatott minden hatalom mennyen és földön. Menjetek el tegyetek tanítvánnyá minden népet, megkeresztelve őket az Atyának, a Fiúnak a Szentléleknek nevében, tanítva őket, hogy megtartsák mindazt, amit én parancsoltam nektek; és íme én veletek vagyok minden napon a világ végezetéig.”

31„Ezért arra törekszünk, hogy akár itt lakunk még, akár elköltözünk, kedvesek legyünk neki.”

követi és különböző funkcióknak kíván megfelelni, hanem abban is, hogy az egyház által képviselt érték- és normarendszertől való függetlenségét hangsúlyozza. Ez a nyilvánosság nélkülöz minden vallásos kötöttséget, normát, s bár az államilag garantált szabadságjogok alapján minden világnézet képviseltetheti magát, ez csak a pluralizmus érvényének elismerése mellett teheti. Szekuláris tehát ez a nyilvánosság, amely világnézet tekintetben „evilági” orientációjú (transzcendencia-nélküliség), a vallásos meggyőződést pedig a privát szférába utalja.

A nyilvánosság napjainkban egyre inkább a média által meghatározott nyilvánossággá válik: ugyanis a média közvetítése által alakul az egyén közösséghez való viszonya, közéletéről kialakított képe, a társadalom intézményeiről és a politikáról alkotott véleménye. Jellemzője a „mediális nyilvánosságnak” a térben és időben való korlátlanúsága, valamint a szelektív információközlés. Míg korábban pl. a helyi közélet eseményei és annak részletei csak jelentős időbeli eltolódással váltak közismertté, a műholdas televíziózás továbbá az internet korában a történeteket valamint a kiváltott reakciókat az egyidejűség jellemzi. Ugyanakkor maga a média — különböző érdekektől vezetett — szabja meg azt, hogy mi lesz nyilvános, és mi nem. Tehát a nyilvánosság helyére a nyilvános média lépett, a nyilvános kommunikáció a gyakorlatban mediális kommunikációval lesz egyenlő, és egy ilyen média által strukturált közéletben az egyház azon feladat előtt találja magát, hogy gondolja át kommunikációs stratégiájának minden aspektusát, ha a közélettől való elidegenítését nem akarja tétlenül szemlélni. Érdekes, hogy miközben az egyház kommunikációja személyes, embertől-emberig terjed (pl. a gyülekezetekben) aközben a nyilvános kommunikáció így egészen más természetű valamint más szabályszerűségeknek van alávetve.

Ennek a nyilvánosságnak az ethosza egy legitím mértéket ismer: a társadalom aktuális — részben általa mélyen befolyásolt — igényeinek való megfelelést. Ezért alapvető ismérve a pluralitás, a heterogenitás és a diszkontinuitás. A kontinuitás egyetlen aspektusában érdekelt: az állandó változás, vagyis a diszkontinuitás fenntartásában, s közben ellenáll minden harmonizáló tendenciának.

De hogyan kell „olvasni” teológiailag a közélet és a nyilvánosság állandó változását? Annak a nem mindennapi kérdésnek a megválaszolásáról van itt szó (nemcsak Magyarországon, de egész Európában is), hogy a teológia és a keresztény hit nyilvánosság iránti elkötelezettsége a politika továbbá a gazdasági élet történéseinek feltétel nélküli igazolásában vagy pedig a valóság alakításában áll? A meglévő „konfirmálása” vagy „transzformálása” a teológia célja és feladata? Ahol az egyház elszegődik a világ történéseinek igazolására, ott megfordul a rend: ott már nem a világ fog az egyház tanúságtételén tájékozódni, hanem fordítva, az egyháznak kell alkalmazkodnia a modernnek nevezett életstílushoz és valóságglátsához, ahhoz, hogy versenyképesse tegye az evangéliumot az értékek illetve eszmék világnézeti piacán. E folyamat eredménye viszont vagy a totális elbizonytalanodás, vagy pedig a társadalom, a kultúra és a politikai kérdésektől való teljes elzárkózás, illetve a meglévő intézmények és értékek megkérdőjelezése. Az egyház bizonytalan magatartására válaszként a nyilvánosság felől is kettős stratégia alakulhat ki az egyház irányában: vagy elvárja a polgári társadalom, hogy értékrendjét (pl. szociál-etikai kérdésekben) a teológia valamint az egyház elfogadja illetve igazolja (konfirmálja). Abban az esetben, ha az egyház ennek az igénynek maradéktalanul megfelelni nem képes, akkor marad az elvárás, hogy tartsa távol magát a társadalmi és politikai kérdésektől. E feszültségből érthető az egyház dilemmája. A világban éppúgy megütköznek egymással a vélemények a követendő magatartásról, mint az egyházban: a konfliktushoz vezető konfrontatív magatartás vagy inkább a konfliktuskerülő, pozitív gondolkodást előtérbe helyező stratégia a célravezető? Ez utóbbi magatartás széles körben elterjedt, sőt általában elítélő a közhangulat a nyíltan szembeforduló, összeütközést vállaló magatartással szemben. Pedig azt is megállapíthatjuk, hogy konfrontáció és az abból kialakuló krízishelyzetek nélkül nincs se közösségi élet, se személyiségfejlődés. Az érett konfliktuskezelés jele az is, hogy elfogadjuk, és nem tagadjuk azok létezését.³²

Így tehát sem a „piacképessé-lenni” utópiája, sem pedig a rezignált negálás nem helyes magatartás a közélet változásaival szemben. Miért? Azért, mert a hit reménysége számol az „egészen mással”, vagyis az Isten

32 KORÁNYI András: Miért éjünk? Az etika keresztény alapjairól. In: Ökumené (62) 2007/1. p. 14.

jelenlétével ebben a világban. Ez a reménység nem engedi magát bezárni a világ struktúráiba, nem engedi kiszorítani magát a privát szférába, hanem hirdeti a világ szkémájának ideiglenes és evilági jellegét.

Az előbbi feltételeket szem előtt tartva a közélet keretei között számolni kell Isten jelenlétével az egyház és a közélet viszonyában. Hiszen az egyházak vallási szereplőkként éppen akkor tesznek szolgálatot a társadalomnak, ha a legfőbb „üzleti tevékenységükre” koncentrálnak: hirdetik az evangélium felszabadító igazságát. Nem világi birodalmat hoznak létre, hanem szimbólumtőkéjükből³³ Isten országát építik.³⁴

A politikai, a gazdasági, a kulturális vagy akár az egyházi közélet síkján számolni kell az Isten jelenlétével. Lehet, hogy a megállapítás szokatlanul hangzik, de ennek hirdetése a teológia első rendű feladata. Európában nélkülözhetetlenül szükség lesz az egyház segítő szolgálatára, lelki gondozói kompetenciájára, a valóság keresztény értelmezésére, s nem utolsó sorban a társadalompolitikai kérdésekben való határozott állásfoglalásokra – s mindegyik nyíltan, nem titokban, az emberért érzett felelősségvállalás jegyében. A német nemzetiszocialista diktatúra teológus áldozatának, Bonhoeffernek a programja mit sem veszített aktualitásából: a „másokért élő egyház”-nak van létjogosultsága a világban.

EGYHÁZ ÉS TEOLÓGIA A TÁRSADALOMBAN

Mi lehet az egyház valamint a teológia társadalmi-közéleti elkötelezettségének a célja? Az, hogy az egyház és a teológia szerepvállalása által még inkább „lehetségessé váljon a politika”! De nem pártpolitikai értelemben, hanem a prófétai elkötelezés síkján: „Igyekeztek a városnak jólétén, a melybe fogságra küldöttek titeket, és könyörögtek érte az Úrnak; mert annak jóléte lesz a ti jóléteket”.³⁵ A közjó előmozdítása, az emberhez méltó életkörülmények és együttélési feltételek kialakításában való szerepvállalás még nem pártpolitikai elkötelezettség, hanem a hit felelősségének megélése. Ezért a demokratikus struktúrák megerősítéséért vállalt felelősség az egyház közéleti kötelezettségének tekinthető, abban a tudatban, hogy a demokrácia ugyan jobbításra szoruló, de jobbításra is alkalmas együttélési forma. Kritikus szolidaritás-vállalás, a körülmények relatív elfogadása ugyanakkor mérsékelt távolságtartás kell, hogy jellemezze az egyház és a teológia társadalmi folyamatokhoz való viszonyát, miközben nem hallgathatja el véleményét egy igazságosabb együttélés érdekében. De a vélemény kialakítása és a véleményformálás is hibalehetőségeknek van kitéve: közéleti kérdések megítélésében — úgy, ahogyan bármely más szervezet — az egyház is tévedhet. Ezért e téren a végső igazság képviselőjére nem tarthat igényt az egyház. De kötelezettsége marad, hogy a társadalmi folyamatokról szerzett információk és szakmai szempontok ismeretében, kompetens módon alakítsa ki véleményét, vállaljon részt a párbeszédben, megjelenítve ez által e téren is a keresztény valóságértelmezést továbbá a bibliai-teológiai etika szempontjait — a jobbra taníttatás alázatával. Kellő információk és ismeretek hiányában hangoztatott (esetleg fundamentalista színezetű, racionális érveket negligáló) álláspontok súlytalanná teszik az egyház véleményét a közéletben. Adott esetben viszont éppen a gyors és határozott kiállás, a prófétai kritika valamint az Isten igazságos ítéletére való figyelmeztetés a megkövetelt magatartás, amelynek elmulasztása újból következményekkel jár. A Szentírásnak nincs „egységes államtana”. Viszont kimutathatóak benne a kijelentés történelmi folyamatának fejlődési szakaszai. A Biblia egyértelműen a teokráciát, Isten uralmának érvényesülését tartja ideálisnak (Zsolt 89). A teokrácia azt jelenti, hogy a mindenkori államhatalom az emberi együttélésnek nem a végső fokozata. A különböző államhatalmak felett is áll egy magasabb, legfőbb hatalom: a teremtő, megtartó és megváltó Isten.³⁶ A köz javának szolgálata tehát keskeny út, és az egyház magatartása nem merülhet ki állandó társadalom-kritikai szövegek valamint moralizáló tételek hangoztatásában, de prófétai tisztét nem is cserélheti fel csak racionális érvelésekre vagy elvtelen szervilizmusra. A szélsőségektől való tartózkodás viszont nem menti fel az egyházat és a teológiát ama kötelezettsége alól, hogy a keresztény hit elkötelező érvényét és konzekvenciáit nyilvánvalóvá tegye mind a személyes életvitelre, mind pedig a társadalom életének alakítására nézve.

---

³³Szentírás, hitvallások, dogmák, s maga az evangélium

³⁴OROSZ Gábor Viktor: Hatalom, hit és politika. Hét Hárs. Békásmegyeri Evangélikus Gyülekezet. VI. évf. 1.szám. 2007. p. 44.

³⁵Jer 29,7 (Károli fordítás)

³⁶TÓTH Károly szerk.: Vallás és politika a 21.század elején. Ökumenikus Tanulmányi Füzetek. 17. szám. Budapest, 2001. december. p. 25.

A KÖZÉLET KÖTELEZI!

A kérdés továbbra sem kerülhető meg: milyen feltétel mellett vehet részt az egyház a közélet alakításában? Milyen szempontok figyelembe vételével képzelhető el a közélet szereplőivel és erőivel való józan, átgondolt és partneri együttműködés? A fentiekben kifejtett gondolatok ismétlésének elkerülése végett csupán három szempont álljon itt:

A keresztény egyházak jelenlétére és szolgálatára tehát nagyon is szüksége lenne az európai államoknak: az egyházak morális ágensei lehetnének az értékektől megfosztott társadalomnak. Ellenkező esetben ezt az űrt más érdekek és intézmények fogják kitölteni, előbb-utóbb másfajta, nem kívánatos integrációs erőt képviselve. Nemcsak a nagyvilágban, de Európában is egyre inkább megjelennek azok a vallási-kulturális közösségek, amelyek éppen vallási alapon követelik a vallás és politika új egységét (iszlám fundamentalizmus), vagy az egyén szabadságának és az emberi méltóság gondolatának létjogosultságát.

Ahhoz nem férhet kétség, hogy ahol az egyház az államtól vállal át (szociális, kulturális stb.) közfeladatot, ugyanolyan anyagi feltételek és elbírálás mellett végezhesse, mint az állami szektor hasonló intézményei. Az egyház sajátos hitéletére nézve viszont leszögezhető: hosszú távon állami támogatásoktól független egyházi-gyülekezeti élet csak egy lelkiségében megújult egyház esetében képzelhető el, amelynek tagjai nemcsak teherviselésre, de áldozatokra is képesek!

A szeparáció nem akadály, hanem feltétele az egyház és az állam jó együttműködésének. A bibliai alapokra illetve közös hagyományainkra való eszmélkedés rávilágít arra, hogy az egyház és az állam az emberiség életének két különböző, vallási valamint polgári megnyilvánulása. Mindkettő Isten uralma alá tartozik, és mindkettő — a maga eszközeivel — az ember javát kell, hogy szolgálja. De az egyház és az állam elkülönülő hatáskörei nem szembenállást jelentenek, hanem azt, hogy e hatáskörök kiegészítik, segítik egymást. Éppen ezért az egyház közéleti funkciója nem az egyház-állam kapcsolatának feszültségében vár megoldásra, hanem az „egyház-állam-társadalom háromszögében”³⁷ definiálható.

A nemzetközi egyházi szervezetek, mint pl. az Európai Egyházak Konferenciája (EEK) a keresztény hit alapjain azon munkálkodik, hogy olyan emberi és szociális Európa legyen, ahol megvalósulhat az emberi jogok, a béke értékeinek alapja, az igazság, a szabadság továbbá a tolerancia. Az Ökumenikus Charta útmutatást nyújt ahhoz, hogy növekedjen az együttműködés az egyházak között Európában. Ez olyan irányvonalakat jelöl ki, amelyek előremutatóak a konfliktusok megelőzésében.³⁸ Az egyházaknak ma kiemelten fontos feladata, hogy részt vegyenek Európa illetve az Európai Társadalom formálásán. Az EEK azon munkálkodik, hogy Európában a politikai, szociális és gazdasági élet az emberek számára jó legyen. Az egyházaknak ehhez a fajta munkához egyetértésre, közös cselekvésre, együttes fellépésre, vagyis ökumenikus összefogásra van szükségük.

A vallás nem magánügy, hangsúlyozza az egyház mindig, mivel azt meg kell, hogy éljük, és ha már megéljük azt a hétköznapi életünkben, akkor közüggé válik

Az egyház tehát „nem szégyelli” magát megmutatni a társadalomban és az EU-ban sem. Az EU Alkotmány felismeri az egyházak közösségi szerepét, ezért az I-52(3) cikkely kimondja: „Az egyház sajátos és különleges helyzete miatt, az Európai Unió nyitott kell, hogy legyen felé, és rendszeres dialógusban kell, hogy legyen az egyházakkal és nemzetközi egyházi szervezetekkel.”³⁹

Kulcsszavak: Egyház, politika, egyház-állam kapcsolata, közjó

Keywords: church, politics, church-state relations, common-good

37 HUBER Wolfgang: Az Egyház korszakváltás idején. Társadalmi átalakulás és az egyház megújulása. Kálvin Kiadó, Budapest 2002. p. 269.

38 HARMATI Béla: Az egyházak és a vallások hozzájárulása az európai konfliktusok megoldásához. Tóth Károly szerk.: A magyar egyházak és uniós csatlakozásunk. Ökumenikus Tanulmányi Füzetek. 18. szám. Budapest, 2003. március p. 31.p. 39Európai Unió Alkotmány I-52(3) cikk. Brüsszel.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- DETLEF, Pollack: *Vallás és modernitás: vallásszociológiai modellek*. Lelkipásztor. Evangélikus lelkészi szakfolyóirat. Luther Kiadó. 83. évf. 2008/1. - ISSN 0133-2821
- Európai Unió Alkotmány*. Európai Bizottság. Brüsszel, 2005.
- FABINY Tamás: *Egyház és nyilvánosság*. In: Szabó Lajos szerk. Biztos védett kikötő. A szent és profán korunk egyházművészetében. Sajtóosztály. Budapest, 2001.
- FABINY Tibor: *A megállás szimbóluma*. Előadások Ordass Lajosról. A szerző kiadása, Budapest, 2001.
- FRITS, de Lange: *With each other, for each other, against each other. Bonhoeffer's Theory of Mandates as a Theological Contribution to Socio-Ethical Pluralism*. (<http://users.belgacom.net/fritsdelange/dbmandat.htm>)
- HARMATI Béla: *Az egyházak és a vallások hozzájárulása az európai konfliktusok megoldásához*. Tóth Károly szerk.: *A magyar egyházak és uniós csatlakozásunk*. Ökumenikus Tanulmányi Füzetek. 18. szám. Budapest, 2003. március -ISBN 963 7624 50 3
- HUBER, Wolfgang: *Kirche in der Zeitenwende. Gesellschaftlicher Wandel und Erneuerung der Kirche. Gütersloh 1998*. – Megjelent magyarul: HUBER Wolfgang: *Az Egyház korszakváltás idején. Társadalmi átalakulás és az egyház megújulása*. Kálvin Kiadó, Budapest 2002.
- Konkordia Könyv*. Az Evangélikus Egyház Hitvallási Iratai. I. kötet. Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, Budapest, 1975.
- Konkordia Könyv*. Az Evangélikus Egyház Hitvallási Iratai. II. kötet. Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, Budapest, 1975.
- KORÁNYI András: *A norvég egyházi harc*. In: KORÁNYI András, OROSZ Gábor Viktor, REUSS András (szerk.): *A norvég egyházi harc - Küzdelem az ideológiával 1940-1945*. Luther Kiadó, Budapest, 2007. -ISBN 978-963-9571-68-6
- KORÁNYI András: *Miért éljünk? Az etika keresztény alapjairól*. In: *Ökumené (62)* 2007/1. p. 9-15.
- LUTHER Márton: *Kis Káté*. A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya. Budapest, 1982.
- Meghívás Egy közös Útra*. Az Ausztriai Egyházak Ökumenikus Tanácsának szociális nyilatkozata. Luther Kiadó. Budapest, 2005. -ISBN 963 9571 42 3
- NEWMAN, John Henry : *Tracts for the Times*. No. 2, The Catholic Church. (<http://www.ewtn.com/library/priests/tract02.txt>)
- NIEBUHR, Reinhold: *Moral Man and Immoral Society*. New York: Charles Scribner's Sons, 1960.
- OROSZ Gábor Viktor: *Hatalom, hit és politika. Hét Hárs*. Békásmegyeri Evangélikus Gyülekezet. VI. évf. 1. szám. 2007.
- PILGRIM, E. Walter: *Kényelmetlen szomszédok? Jézus és az apostolok az egyház-állam viszonyról*. Ökumenikus Tanulmányi Központ. Budapest, 2006. -ISBN 963 229 454 8
- PÓSFAY György: *„A földön élő egész egyház”*. Kiadta a Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya. Budapest, 1997. - ISBN 963 7470 46 8
- RAU, Johannes: *A Biblia és a politikus*. Ökumenikus Tanulmányi Központ. Budapest, 2008. -ISBN 978-963-7624-54-4
- SZIKORA József: *Az egyház egysége a világ végén*. Új Ember. Katolikus Hetilap. LVII.évf.45.(2780) Budapest, 2001.11.11.
- SZÚCS Ferenc: *Teológiai etika*. Kiadja a Református Egyház Zsinati Iroda Tanulmányi Osztálya. Budapest, 1993. 311.p. ISBN 963 836 001 1
- TÓTH Károly szerk.: *Vallás és politika a 21. század elején*. Ökumenikus Tanulmányi Füzetek. 17. szám. Budapest, 2001. december -ISBN 963 7624 49 X
- TURCSIK Ferenc: *A Debreceni Református Hittudományi Egyetem és a Theologische Universiteit Kampen által 2003. szeptember 3–8. között A teológia tanítása* címmel tartott konferencián *Ethics between church and culture* címen elhangzott előadás fordítása.

<http://hu.wikipedia.org/wiki/%C3%81llam>

<http://hu.wikipedia.org/wiki/Politika>